

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

П. А. Дмитриев, Г. И. Сафронов, *Вук С. Караџић и его реформа сербохорватског/хорваткосербског литературног језика*, Ленинградски универзитет, Ленинград, 1984.

Два угледна слависта са Лењинградског универзитета, П. А. Дмитријев и Г. И. Сафронов, објавили су за потребе својих студентата ову одличну студију о Вуковој реформи нашег језика. Оба посленика славистике добро су познати међу сербохорватистима у свима словенским земљама. За нас је посебно занимљиво и пријатно — да је Вук Караџић још увијек достојан предмет научног истраживања у читавом словенском свијету.

Ова монографија раздијељена је у 5 поглавља:

I — Особности друштвено-економског и политичког развитака у српским земљама поткрај XVIII и почетком XIX вијека;

II — Језичка ситуација у српским земљама уочи реформе В. Караџића;

III — Реформа Вука Караџића;

IV — Вуков превод »Новог завјета«;

V — Значај Вукова превода »Новог завјета«.

Првом поглављу посвећено је укупно 10 страница (3—13), другом 14, (13—27), трећем 12, (27—39), четвртом је додијељено 48 страна (39—87) и петом 17 (87—104). Уз то је приложена и литература са цитираним мјестима, укупно 30 библиографских јединица. Међу њима су честе референце које се тичу и познатих наших слависта: Ђ. Даничића, А. Белића, Т. Маретића, П. Ивића, Д. Брозовића, А. Младеновића, Ј. Кашића и др. Од руских и совјетских слависта овдје су цитирани Срезњевски, Кулаковски, Толстој Н. И., Гудков и Мошин.

Ова књига конципирана је као приручник за слависте Лењинградског универзитета, те је тиме већ унеколико (пред)одређен њен профил и обим. У њој се разматрају »питања у вези с формирањем савременог сх. књижевног језика.« Истиче се друштвена условљеност реформе књижевног језика код Срба у XIX вијеку. Оцијењена је Вукова реформаторска дјелатност, пропраћене су главне етапе у разради и реализацији Вукове замисли о заједничком језику Срба

и Хрвата. Главна је пажња посвећена Вукову раду на превођењу »Новог завјета«. Совјетски аутори сматрају тај превод обрасцем практичне реализације Вукових концепција о заједничком књижевном језику за све носиоце сх. језика.

У начину излагања и анализе чињеница које се тичу тематике обећане у наслову — совјетски аутори показали су одлично познавање проблематике, а такође смисао за одбир факата, што је донекле било условљено и намјеном књиге. У првом поглављу нуде се неопходне координате Вукова попришта реформе српског језика и правописа. Сасвим исправно сагледана је улога В. Караџића као главног носиоца културне револуције — која је наступила након политичког ослобођења од турског феудализма. Истакнуто је, експлицитно, и Вуково учешће у првome српском устанку: секретар Правитељствујушћег совјета у Београду, царински и судски чиновник (у Кладову и Неготину), савјетник легендарног хајдук-Вељка.

У другом поглављу концизно и прегледно је оцртана језичка ситуација код Срба поткрај XVIII и почетком XIX вијека. Совјетски читаоци могу на основу тога добити тачну предодбу о језичкој ситуацији тога доба — код војвођанских Срба и код оних у Шумадији. Била је то као нека балканска »кула вавилонска«: за првенство су се натјецали славјаносерпски (дијелом русифициран), затим црквенословенски језик московског типа и, најзад, руски књижевни језик. Вуковим ступањем на поприште књижевног рата број претендента увећан је још за (презрени) пучки језик српских говедара и свињара (како су га назвали Вукови противници). У свем томе контексту поменут је и старији свијетао примјер нашега просвјетитеља Доситеја Обрадовића — првога министра богоштовља и просвештенија у устаничкој Србији.

У трећем поглављу совјетски аутори анализирају саму срж Вукове реформе језика и правописа. Стање истражености Вукове реформе код нас умногом је помогло и њима да сагледају њен прави смисао и велик културни домашај. Прихватају нашу тезу (професора П. Ивића) да је Вук заправо имао више посла око *реформе правописа* неголи у вези с увођењем народног језика у српску књижевност и културу. Двојица аутора схватају Вукову реформу као демократизацију наше књижевности и културе. У том свјетлу сагледавају сву величину В. Караџића и при том истичу његов дар, истрајност и борбеност. Сам против читавих грађанских институција, он је морао помало мистично и тврдоглаво осјећати неку своју мисију — која ће бити од значаја за цио српски народ. Аутори су посветили дужну пажњу свим доменима Вукове дјелатности: сакупљању народних умотворина, писању граматике народног језика и састављању његова рјечника. При свему томе они разликују Вукове теоријске концепције од њихове примјене у пракси. Ово ваља посебно истаћи и похвалити. Испрва је Вук сматрао да сваки списатељ треба да пише на свом завичајном дијалекту — то му је била некаква гаранција да ће му и (пјеснички) језик бити интегралан и

природан. Касније Вук је морао, донекле, да одступи од тога и прокламовао је ново начело такозване »опћените правилности.« Такође је доцније понудио *јужно нарјечје* (херцеговачко) као базни дијалекат за стварање новог, заједничког књиж. језика за све носиоце његове.

Оба посљедња поглавља, укупно 65 страница (39—104), посвећена су преводу »Новог завјета«. То чини више од половине текста ове књиге, чиме су аутори одржали своју ријеч из приступа — да је главна пажња посвећена превођењу тога текста. Како нам је познато, Вуков превод изашао је 1847. године у Бечу, и то без сагласности и одобрења српских црквених власти. Исте године изашао је »Горски вијенац«, затим »Песме« Б. Радичевића и Даничићев »Рат за српски језик и правопис«. Тако се на књижевном и на језичком плану већ оцртавала побједа Вукових начела — барем у душама и духовима његових талентованих сљедбеника из редова напредне омладине.

Југословенске слависте може заинтриговати питање: шта је то привукло руске (совјетске) слависте да толику пажњу посвете баш овоме Вуковом дјелу? Они изричито признају да је важан и текст у којем се изводи реформа српског језика и правописа, а не само Вукови теоријски списи и ауторски језик његових приватних списа. Знамо да је »Нови завјет« веома специфичан и претенциозан текст. Раније Вук, у своме реформаторском дјеловању, није никад имао посла са тако *сложеним* (комплексним) текстом — какав је сам по себи »Нови завјет« као кодекс хришћанске вјере. Нашавши се — својом вољом — на овом попришћу борбе, Вук је морао у много чему да одступи од својих ранијих начела. Ту је чак одступио и сам пред собом. Било је то први пут да се његов пучки језик показао недораслим (недостатним) — да се њиме изрази један интелектуалан и књижевно претенциознији текст какав јесте Библија. Прије свега, његова недостатност осјећала се на лексичком и *творбеном* плану: Вук је морао да задржи чак и неке турцизме у тексту Светог писма, што је био преседан (у библијском) тексту на европском тлу! Додуше, Вук је вазда био попустљив (и чак бољећив!) према турцизмима, ваљда из двају разлога: 1) што су се они заиста укоријенили у живот српског пука, и 2) што су се утврдили у народним умотворинама. Али Вук је морао чак да остави и неке славјанизме и русизме, што је било новост у његовој ставу према лексици тога поријекла. Ово је заиста било изнуђено самом природом библијског текста. Тако исто Вук је прибјегавао и *ковању* нових ријечи, што је увијек нерадо чинио, а другима чак и забрањивао. Ту је себи дозволио, ипак, извјестан монопол. Није наше да оцјењујемо вјерност Вукова превода грчком (или, можда, њемачком?) оригиналу. За нас слависте Вуков превод »Новог завјета« има и неко *аутономно* значење, просто као књижевни текст на новом, заједничком језику.

Совјетски аутори сагледали су сав значај Вукова посла на превођењу »Новог завјета«, јер је то заиста био и остао образац књи-

жевног језика *новог типа*. Уза сву своју генијалност Вук никад не би докучио неке тананости у завођењу народног језика у књижевност, да није стекао драгоцену искуства с овим комплексним текстом. Велики проблем у новоме књижевном језику код Срба био је управо окњижење пучког језика. Оно је експериментално извршено на Вуковом преводу »Новог завјета«. Руским ауторима служи на част да су то осјетили и докучили, па тако понудили славистичком подмлатку у СССР да радикално употпуни своја (са)знања о Вуковој реформи новог, заједничког језика српскохрватског.

Богдан Ј. Дабић

Петар Шимуновић, *Наша презимена*, Накладни завод Матице хрватске, Загреб 1985.

Мало је научних књига које се надушак читају као што је то случај са овом Шимуновићевом књигом. Додуше, строго узето, она није само научна. У ствари, она *јесте и то*, али се може по низу особина уврстити и у научно-популарну литературу, и то ону најбоље врсте. Пружа она повелик број научних података, али ненаметљиво, без доцирања. Њен аутор нам је и одраније познат по таквом стилу и начину интерпретирања ономастичке грађе у бројним радовима и, посебно, у књизи *Топонимија отока Брача* (Супетар 1972).

Но, у вези с књигом која је пред нама треба истаћи, прије свега, ауторово настојање и жељу да објасни »настанак наших презимена и њихову повијесну судбину«. Уосталом, на то упућују и додатни детаљи у поднаслову књиге: »*Поријекло — значење — распрострањеност*«. А то и јесу, заправо, оне значајне димензије књиге коју читаоцима желимо представити. Јер, како је неко лијепо на корицама саме књиге исписао, ти »селилачки« споменици људског комуницирања »сугестивно упућују на жаришта, путеве и распуће миграције у нашим просторима«. За све »наше просторе« и особито за Босну и Херцеговину то је од посебног значаја. С друге стране, показује се и то »колико је големо богатство повијесно разложних мотива сабијено у презименима. Она су одраз спознајног свијета у оквиру друштва и времена у којем су настала и израз језичког развојка...«, али су такође и лексика која настаје из нужде »људског разазнавања« и, како рекосмо, међусобне комуникације, односно обезбјеђивање »легитимности и правног статуса особа као друштвених јединки«.

Оно што у овој књизи посебно импонује — то је поступност објашњавања настанка тзв. *именске формуле*. »У почетку«, каже Шимуновић, »бијаше, дакле, само особно име! Кад су друштвене потребе нарасле, показала се нужа за презименом које поступно постаје насљедно« (стр. 13). Ваљаност те констатације не треба посебно образлагати. Када се породица стабилизувала, када је поста-